

*Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 1.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.1.41>

УДК 338.24

В. В. Подзізей,

аспірант, Волинський національний університет ім. Лесі Українки

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7543-4044>

Т. І. Коробчук,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Луцький національний технічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0356-4157>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

V. Podzizei,

Postgraduate student, Lesya Ukrainka Volyn National University

T. Korobchuk,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and

Insurance,

Lutsk National Technical University

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF THE STRUCTURAL TRANSFORMATION OF THE MODERN ECONOMY OF UKRAINE

У статті досліджено сучасні особливості формування підходів до структурної трансформації економічної системи України та пов'язані з цим

проблеми і перспективи. Визначено об'єктивну потребу здійснення структурної трансформації економіки для забезпечення високих темпів економічного розвитку країни та стимулювання її інноваційної складової. Досліджено системні перешкоди, що стоять на шляху економічної трансформації, з'ясовано їх причини та можливі шляхи подолання. Запропоновано комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективності процесу структурної трансформації економіки задля забезпечення високих темпів економічного зростання. Визначено перспективні напрямки структурної трансформації на основі планів європейської інтеграції національної економіки України. Розглянуто проблематику формування джерел інвестицій для забезпечення трансформаційних процесів в національній економіці та запропоновано орієнтацію на широке запровадження принципів державно-приватного партнерства в перебудові економічної системи України.

The article examines the modern peculiarities of the formation of approaches to the structural transformation of the economic system of Ukraine and related problems and prospects. The objective need to carry out structural transformation of the economy to ensure high rates of economic development of the country and to stimulate its innovative component has been determined. The systemic obstacles standing in the way of economic transformation have been studied, their causes and possible ways of overcoming them have been clarified. A set of measures aimed at ensuring the effectiveness of the process of structural transformation of the economy in order to ensure high rates of economic growth is proposed. Prospective directions of structural transformation based on plans for the European integration of the national economy of Ukraine have been determined. The issue of the formation of sources of investment to ensure transformational processes in the national economy is considered, and orientation towards the wide implementation of the principles of public-private partnership in the restructuring of the economic system of Ukraine is proposed. The effective functioning of the national economy is an objective necessity for ensuring the successful socio-economic and scientific and technical development of any country. At the same time, the need to achieve efficiency quite often meets with the need to change the paradigm of economic development, when instead of

resource-intensive industries, it is advisable to introduce high-tech innovative solutions that will lead to structural changes in the economic system and contribute to ensuring its sustainable economic growth in the long term. At the same time, there are a number of objective obstacles that stand in the way of the intensification of such structural economic changes and consist in the regional orientation of production to the functioning of certain industries, natural resource dependence of industry, insufficient quality of human capital to implement innovative shifts in the economic system, etc. Thus, there is an objective need to find systemic solutions aimed at ensuring the implementation of measures aimed at increasing the efficiency of the national economy by forming a plan for its structural restructuring and its implementation for a certain period.

Ключові слова: *національна економіка, трансформація економіки, структурна перебудова економіки, організаційний механізм.*

Keywords: *national economy, transformation of the economy, structural restructuring of the economy, organizational mechanism.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ефективне функціонування національної економіки є об'єктивною необхідністю для забезпечення успішного соціально-економічного та науково-технічного розвитку будь-якої країни. При цьому потреба досягнення ефективності доволі часто зустрічається з необхідністю зміни парадигми економічного розвитку, коли на зміну ресурсомістким галузям виробництва доцільно запроваджувати високотехнологічні інноваційні рішення, які призведуть до структурних зрушень в економічній системі і сприятимуть забезпеченню її стійкого економічного зростання в довготривалій перспективі. В той же час існує ряд об'єктивних перешкод, котрі стоять на заваді інтенсифікації таких структурних економічних змін і полягають у регіональній орієнтованості виробництва на функціонування певних галузей, природно-ресурсну залежність промисловості, недостатня якість людського капіталу для здійснення інноваційних зрушень в економічній системі тощо.

Таким чином виникає об'єктивна потреба в пошуку системних рішень, спрямованих на забезпечення реалізації заходів, спрямованих на збільшення ефективності національної економіки шляхом формування плану її структурної перебудови та його реалізації за визначений період. Відповідно, значної актуальності в даний час набуває потреба поглиблення наукових досліджень у сфері системної реалізації структурних змін в економічних системах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики структурної трансформації економічних систем займає важливе місце в економічній науці. При цьому вивчення даного питання посідало провідне місце як в класичній економічній теорії, так і зберігає свою актуальність в сучасних економічних дослідженнях. Вивченню даного питання присвячено чимало праць провідних науковців та практиків, до яких варто віднести Л. Вербівську [1], В. Никифорака [5] та інших. Крім того, необхідно відзначити вагомий внесок, що було здійснено в дослідження практичних проблем реалізації структурних економічних реформ та зміни парадигми економічного розвитку, який відображено в працях таких вчених та практиків, як І. Школа [6], Н. Безрукова [7] та багатьох інших.

Однак, суттєві зміни, які в даний час проходять як в світовій економічній системі, так і в національній економіці України, що постраждала внаслідок війни з російськими моральними виродками, потребують адаптації існуючих напрацювань до вимог сьогодення. А зростання інноваційної складової в сучасному виробництві потребує додаткового теоретичного опрацювання принципів структурної трансформації національних економічних систем.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні сучасної специфіки, інструментарію й принципів реалізації структурної трансформації національної економіки України та визначення організаційно-економічних засад, на основі яких така трансформація повинна бути реалізована.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить практика управління економічними системами, економічне зростання історично завжди супроводжувалося процесом структурної трансформації, під час якого робоча сила та інші ресурси переміщувалися із сільського господарства до виробництва, а потім

до сфери послуг протягом процесу зростання. Докази цієї історичної моделі трансформації є очевидними. В даний час сільське господарство є домінуючим сектором у більшості країн з низьким рівнем доходу, і його частка в зайнятості та виробництві значно зменшується в процесі економічного зростання. В той же час, частка сфери послуг в економічній діяльності, навпаки, дуже мала в бідних країнах і, як свідчить практика, постійно зростає разом із доходом на душу населення. Промислове виробництво, як правило, має зростаючо-спадну схему, коли початково воно зростає разом із доходами на ранніх стадіях розвитку, але потім падає, коли країни стають багатими.

Однак нові тенденції в глобальному економічному розвитку, а також надзвичайно широке впровадження інформаційних та цифрових технологій на усіх рівнях економічної діяльності призводять до відчутних трансформаційних змін в процесах структурної перебудови економічних систем. Зокрема, сучасні країни, що розвиваються, переживають процес трансформації, який передбачає набагато коротший і обмеженіший період індустріалізації, ніж це було раніше [2]. В той же час, багато бідних країн переходять безпосередньо від сільського господарства до неторгівельних послуг з незначною індустріалізацією або без неї. Загалом, тривалий спад виробництва в розвинутих країнах, визначений зміною часток валового внутрішнього продукту (ВВП) і зайнятості, сформував негативну тенденцію стосовно перспектив глобального зростання. Відповідно, сформувалося уявлення про те, що виробництво як галузь у всьому світі занепадає через подальшу механізацію та посилення роботизації, яка витісняє живу працю. Таким чином, відбувається зміна самих теорій зростання та розвитку, адже в даний час скорочення промислового виробництва, може навпаки – усунути критичну сходинку на шляху розвитку національних економік.

Таким чином, сучасна ситуація викликає ряд питань, пов'язаних з принципами формування плану структурної трансформації національної економіки України задля досягнення її наступного сталого розвитку :

□ яким повинен бути шлях трансформації економічної системи в постіндустріальному світі?

чи існують альтернативні шляхи до забезпечення економічного зростання, крім тих, що базуються на нарощенні експорту продукції сфери промислового виробництва?

чи можна сформувавши план структурної трансформації економіки і досягти сучасного економічного зростання без розширення сфери індустріального виробництва?

чи зможе експорт послуг в даний час відіграти таку ж саму роль, яку у свій час відіграв експорт промислових товарів у забезпеченні економічного зростання різних країн за останні десятиліття?

чи можна забезпечити належний рівень розвитку економічної системи без широкої експортної торгівлі?

чи може в умовах України зростання продуктивності сільського господарства служити альтернативним механізмом трансформації економіки та забезпечення її сталого зростання?

Таким чином, говорячи про необхідність структурної трансформації економіки України, необхідно зважити на проблеми, які існували в національній економіці, пов'язані із спадом промислового виробництва та зайнятістю в ньому значної кількості робочої сили. Також, для формування успішної стратегії трансформації економіки, необхідно порівняти дані тенденції з тими, що відбувалися в розвинутих країнах. Важливого значення в даному аспекті набуває дослідження динаміки структури зайнятості як в окремих країнах, так і у світовому масштабі, адже саме ця структура відображає собою трансформаційні зміни в економічній системі, на основі яких формуються плани стратегічного розвитку національної економіки.

Зокрема, як показала практика, зниження зайнятості у сфері промислового виробництва в країнах ОЕСР, яке спостерігалось протягом останніх десятиліть, дало підстави експертам прогнозувати наступне зниження зайнятості на виробництві в усьому світі. Однак, на основі вивчення відкритих даних статистичних досліджень, можна стверджувати, що такого падіння у світовому масштабі насправді не відбулося. Зокрема, згідно з оцінками Міжнародної

організації праці, які використовуються для Індикаторів світового розвитку, зайнятість у світовому виробництві (як частка від загальної зайнятості) залишалася приблизно незмінною протягом останніх 20 років із дуже незначними коливаннями (рис. 1.).

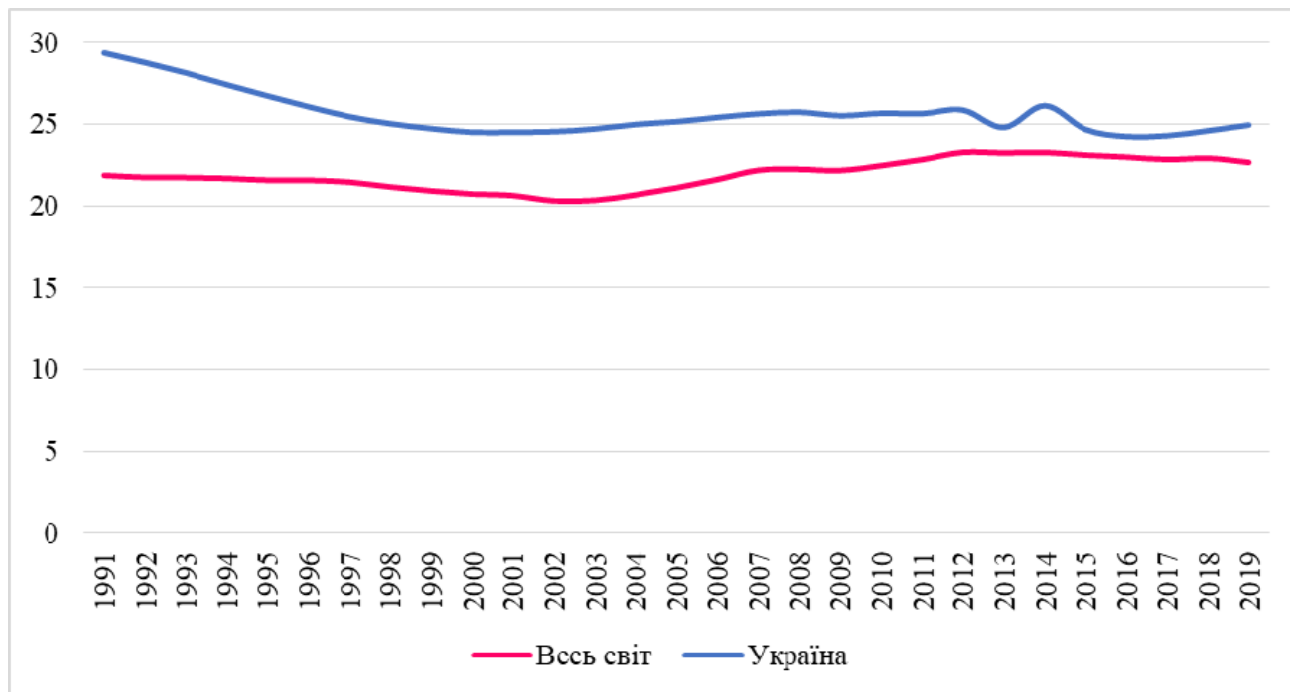

Рис. 1. Зайнятість у світовому виробництві та в Україні як частка від загальної зайнятості у 1991–2019 рр., %

Джерело: [8]

Як бачимо, у світовому масштабі за аналізований період зниження виробництва в розвинутих країнах було компенсоване порівняно значним збільшенням робочої сили у промисловості бідних країн та країнах із середнім рівнем доходу. А загалом за майже 30 років у світі частка зайнятості в промисловому виробництві навіть зросла з 21,9 до 22,7% від усіх зайнятих. В Україні за цей же час відбулося як масове скорочення виробничого сектору, так і зменшення частки зайнятих в ньому – із 29,4 до 25,0%. В той же час, після падіння обсягів промислового виробництва зростання національної економіки відбувалося на фоні суттєвого розвитку сфери послуг та сервісної економіки. Більше того – за загального скорочення чисельності зайнятих в сільському господарстві, в Україні відбулося суттєве зростання даної галузі, особливо – за останні 7 років.

Таким чином, можна стверджувати, що структурна перебудова економіки, яка ставить за мету збільшення темпів росту національної економіки, не обов'язково повинна орієнтуватися на розвиток промислового виробництва. Тобто, шлях, який пройшов Китай та інші країни Південно-східної Азії при побудові своїх експортно-орієнтованих економік не обов'язково спрацює сьогодні [3]. Тим паче, що тенденції сьогодення свідчать про необхідність забезпечення інноваційної складової у економічному зростанні. Мається на увазі, що розвиток інформаційних та цифрових технологій має наслідком системну трансформацію усієї економічної системи. При цьому виробництво технології приносить на порядок вищі доходи, ніж безпосереднє промислове виробництво. Тому, об'єктивною необхідністю в сучасних умовах є не просто трансформація структури національної економіки України, а саме інноваційна трансформація, орієнтована на ускладнення усієї економічної, в тому числі – і виробничої системи. Щоб оцінити поточну ситуацію з технологічною складністю промислового виробництва в Україні на даний час, розглянемо її структуру (рис. 2).

Рис. 2. Технологічна структура виробництва в Україні у 2021 р., %

Джерело: [4]

Як бачимо, специфіка складності промислового виробництва в Україні свідчить, що лише четверта його частина стосується високотехнологічної діяльності. Відповідно, в процесі системної трансформації національної економіки в контексті зміни підходів до її виробничої складової може бути доцільним не змінювати частку промисловості в загальній її структурі, а провести переорієнтацію виробництва на діяльність у більш складних сферах, котрі мають вищий рівень доданої вартості та потребують залучення більш якісної та кваліфікованої робочої сили. Це дасть змогу при незмінній структурі зайнятості та організаційного механізму управління економікою забезпечити зростання обсягу виробництва та збільшення доходів виробничих галузей. Наслідком таких змін стане як збільшення бюджетних надходжень держави, так і покращення рівня соціально-економічного розвитку країни. У свою чергу, усе це стимулюватиме приплив додаткових інвестицій як у виробничий сектор так і у інші сфери національної економіки.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, на основі вищевикладеного приходимо до висновку, що структурна трансформація національної економіки України повинна бути основним елементом забезпечення довготривалого та стійкого економічного розвитку держави. При цьому, в процесі побудови планів щодо структурної трансформації економіки необхідно враховувати досвід розвинутих країн світу стосовно зміни частки промислового виробництва в економічній системі і прийняти за основу не його скорочення або екстенсивне розширення, а орієнтуватися на необхідність загального ускладнення виробничої сфери за рахунок впровадження новітніх технологій. Причиною такої необхідності є світова тенденція щодо зменшення залежності структурних перетворень від сфери промислового виробництва.

При цьому вирішення завдання по підвищенню ефективності функціонування національної економіки передбачає не лише її структурну перебудову, але й повною обов'язково враховувати сучасні тенденції у сфері інтенсифікації технологічного розвитку. Зокрема, на рівні державного управління повинні бути сформовані підходи щодо розвитку сервісної економіки, орієнтованої не лише на розвиток сфери послуг, а на системне формування галузей, що працюють у сфері

інформаційних та цифрових технологій. Саме така орієнтація здатна забезпечити не лише ефективну зміну структури національної економіки, але й здатна позитивно вплинути на структуру зайнятості за рахунок розширення складних та високооплачуваних сегментів ринку праці.

Література

1. Вербівська Л. В. Інвестиційна стратегія соціально-економічного розвитку регіону: зміст і структура. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інноваційний розвиток економіки*. 2007. С. 3–34.

2. Вербівська Л. В. Формування інвестиційної стратегії соціально-економічного розвитку прикордонного регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та екон. наук : 08.10.01. Львів, 2004. 25 с.

3. Вербівська Л. В., Судук І. В. Стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємства та основні принципи її формування. *Молодий вчений*. 2017. №10. С. 827–833.

4. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 05.01.2023).

5. Никифорак В. А., Кобеля З. І., Вербівська Л. В. Організація виробництва : навч. посіб. Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2010. 407 с.

6. Школа І. Н. Трансформаційні процеси економіки України в регіональному вимірі: монографія. Чернівці : Книги-XXI, 2004. 360 с.

7. Bezrukova, N., Huk, L., Chmil, H., Verbivska, L., Komchatnykh, O., & Kozlovskiy, Y. Digitalization as a Trend of Modern Development of the World Economy. *WSEAS Transactions on Environment and Development*. 2022. Vol. 18. Pp. 120–129.

8. The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org> (дата звернення 05.01.2023).

References

1. Verbivska, L. V. (2007), “Investment strategy of socio-economic development of the region: content and structure”, *Sotsialno-ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyi period. Innovatsiinyi rozvytok ekonomiky*, vol. 1, pp. 3–34.

2. Verbivska, L. V. (2004), “Formation of an investment strategy for socio-economic development of the border region”, Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Lviv, Ukraine.

3. Verbivska, L. V. and Suduk, I. V. (2017), “Strategy of ensuring the competitiveness of the enterprise and the basic principles of its formation”, *Molodyi vchenyi*, vol. 10, pp. 827–833.

4. State Statistics Service of Ukraine (2023), available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 05.01.2023).

5. Nykyforak, V. A., Kobelia, Z. I. and Verbivska L. V. (2010), *Organizatsiia vyrobnytstva* [Organization of production], Chernivtsi national University named after Yu. Fedkovych, Chernivtsi, Ukraine.

6. Shkola, I. N. (2004), *Transformatsiini procesy ekonomiky Ukrainy v regionalnomu vymiri* [Transformational processes of Ukraine's economy in the regional dimension], Knygy-XXI, Chernivtsi, Ukraine.

7. Bezrukova, N., Huk, L., Chmil, H., Verbivska, L., Komchatnykh, O. and Kozlovskiy, Y. (2022), “Digitalization as a Trend of Modern Development of the World Economy”, *WSEAS Transactions on Environment and Development*, vol. 18, pp. 120–129.

8. The World Bank (2023), available at: <https://data.worldbank.org> (accessed 05.01.2023).

Стаття надійшла до редакції 15.01.2023 р.